

Dippedutter og duppeditter

Boye, Kasper

Published in:
Mål og mæle

Publication date:
2010

Document version
Peer-review version

Citation for published version (APA):
Boye, K. (2010). Dippedutter og duppeditter. *Mål og mæle*, 33(4), 25-28. <http://www.målogmæle.dk/>

Dippedutter og duppeditter

Af Kasper Boye

Dippedut eller *duppedit*, hvad siger du? Jeg vil æde en *duppedit* på, at du siger *dippedut* – i hvert fald for det meste. Det gør de fleste. KorpusDK (<http://ordnet.dk/korpusdk/>), en elektronisk tekstsamling bestående af ca. 56 mio. ord, har 23 forekomster af *dippedut* mod kun 3 af *duppedit*. Man kunne mene, at det er *hip* som *hap*, om man siger det ene eller det andet, for de to former er synonymer. Begge betegner ifølge *Den Danske Ordbog* en ”lille genstand som man har svært ved at karakterisere nærmere, og som man ikke kender eller kan huske navnet på”. Man kan ikke imidlertid ikke mene, at det er *hap* som *hip*.

I lyset af denne observation bliver det interessant, at vi har både *dippedutter* og *duppeditter*. Går man sproghistorisk til sagen, bliver det rigtig spændende, for overraskende nok er det tilsyneladende den mindst hyppige form, *duppedit*, der er den oprindelige form. Den er sandsynligvis en forvanskning af *dup* eller en fordanskning af fransk *tout-petit* (’helt lille’). Det kunne altså tyde på, at der er en sprogforandring i gang: Efter søsætningen af *duppedit* er vi på et tidspunkt begyndt at bytte om på den høje, rundede bagtungevokal *u* og den høje, urundede fortungevokal, *i*, og den resulterende form, *dippedut*, har siden været i gang med at fortrænge sit ophav.

Hvordan kan det være? Hvorfor ditten er folk kommet på den idé at bytte om på *i* og *u*, og hvorfor datten har idéen vundet så stor tilslutning?

Klingklang

Svaret har at gøre med eufoni, lydlig æstetik. Se her: Plutos plageånder hedder *Chip* og *Chap*, ikke *Chap* og *Chip*; Miceys hedder *Mik* og *Mak*, ikke *Mak* og *Mik*; og Pipi Langstrømpes *Kling* og *Klang*, ikke *Klang* og *Kling*. En af Agent 007’s mange plageånder, manden med den gyldne pistols lille assistentskurk, hedder *Nick Nack*, ikke *Nack Nick*; og Anders’ tre af slagsen hedder *Rip*, *Rap* og *Rup*, ikke f.eks. *Rap*, *Rup* og *Rip*.

Tilsvarende hedder det *chit-chat*, *dillerdaller*, *fnidderfnadder*, *giffen-gaffen-guffen*, *krible* og *krable* og *dit(ten)* og *dat(ten)*, ikke omvendt. Vi spiser *Tic Tac*, *Kit Kat* og andet *miskmask*, *snisksnask* eller *sniskumsnusk*, aldrig det modsatte – og vi gør det på *Riz Raz*. Vi danser *hiphop* og *beebob*. Vi slår *flikflak* og spiller *pingpong*, og vi leger *nip mig* og *nap mig* og *erle-perle-pif-paf-puf*. Vi synger *rits-rats-filiong-gong-gong*, *ob-la-di ob-la-da*, *bim-bam-busse* og *bim-bam-bum*. Vi løber i *zigzag* i *klipklapper* og laver *krimskrams* og *fiksfakserier*. Vi giver andre *ris* og *ros*, selv om det kan være *hip* som *hap*, og vi *sniksnakker* og siger *godnit(te)*-*godnat(te)* til ungerne, og de gamle siger *vissevasse* til os. Når der er for meget *lirumlarum*, bliver vi *riv-rav-ruskende* gale, men ved juletid bliver vi glade igen og hænger *tingeltangel* og *klingklang* op over det hele og synes, det ser *tiptop* ud, og vi *svinser* og *svanser* og siger *kikkuk* til vores udkårne (nogle af os i hvert fald) og kysser, så det siger *smiskmask*. Det kan ikke være anderledes. Selv standerurene er med på idéen. De siger *tik-tak*, når de går, og *ding-dong*, når de slår.

Alle disse forbindelser har to ting til fælles. For det første er udtrykket en væsentlig del af budskabet. Forbindelserne er navne og andre størrelser, der har et vagt betydningsindhold. De er dannet med udtrykket, lydbilledet, for øje. For det andet indeholder alle forbindelserne mindst to led (bestående af mindst én stavelse), der er identiske bortset fra vokalen, og i alle tilfælde er vokalen i det første af de to led den høje, urundede fortungevokal *i*. Forbindelserne vidner altså om en dansk (og engelsk), æstetisk betinget tilbøjelighed til at sætte høje, urundede fortungevokaler før ikke-høje. Det kan forklare udviklingen fra *duppedit* til *dippedut*: Vi går over til det sidste, fordi det lyder

bedst. (Om det lyder bedst, fordi det er analogt med de ovenfor nævnte forbindelser, eller om disse forbindelser selv er blevet til, fordi de lyder bedst, kan være lige meget).

Dippedut må siges at have et vagt betydningsindhold, men i én anden henseende adskiller ordet sig fra *ding-dong*, *pingpong* og de øvrige forbindelser ovenfor: I *dip* og *dut* er den første konsonant den samme, men ikke den anden. Forskellen på *p* og *t* er imidlertid ikke stor. Begge bogstaver repræsenterer lukkelyde. De to led, *dip* og *dut*, forlener altså vokalerne *i* og *u* med om ikke identiske, så dog nær-identiske omgivelser. Der er ingen grund til at forestille sig, at vores tilbøjelighed til at sætte *i* før andre vokaler kun skulle virke, når vokalerne omgivelser er identiske.

Mål og Mæle

Der kan spores en række tilsvarende tilbøjeligheder. En af disse gælder for to- eller flerleddede forbindelser, hvor de enkelte led udelukkende adskiller sig ved, om der er en initial konsonant eller ej. Her er der en klar tendens til at sætte leddet uden initial konsonant først. Vi siger f.eks. *okker gokker gummiklokker*, *erle-perle*, *ikke-nikke-nambo* og *ælle-bælle*, og Cæsar sang *ali bali*, ikke *bali ali*. Tendensen er udpræget i troldeverdenen. Den lille norske trolde hedder *Olle Bolle*, ikke *Bolle Olle*, og *Ylle* nævnes altid før *Dylle* og *Dolle*.

Der er også en klar tilbøjelighed til at sætte korte led før lange. Det vrir med *Sven-Erik*'er, *Karen-Margrethe*'r og *Lis-Marie*'r, hvorimod der næppe er mange, der hedder *Erik-Sven*, *Margrethe-Karen* eller *Marie-Lis*. Der er næppe heller mange, der ville købe nips (naps) i *Kande* og *Kop* eller idéer i *Idé* og *Bog*. *Gøg* og *Gokke* var aldrig slået igennem som *Gokke* og *Gøg*, og hvis nærværende skrift havde heddet *Mæle* og *Mål*, ville du med garanti ikke have fundet det interessant nok til at kigge i, endsige abonnere på. Tilbøjeligheden kan være medskyldig i, at vi – utro mod Wessels digt om smeden og bageren – undertiden taler om *at rette smed for bager* i stedet for *at rette bager for smed* (se Erik Hansens sproglighedssvar i første årgang af *Mål og Mæle*, nr. 2, side 2-3), men Wessel har faktisk formen *for smed at rette bager*, der er helt i overensstemmelse med tilbøjeligheden uden at tage livet af smeden.

Endvidere kunne man overveje, om der er en tilbøjelighed til at sætte høje vokaler før lave. Det hedder *bu* og *bæ*, *ny* og *næ*, og *gynggang*, hvor der i alle tilfælde er en høj vokal i det første led og en lavere i det andet. På den anden side hedder det *babu*, skønt alle, der har lyttet rigtigt efter, ved, at ambulancer, brand- og politibiler siger *buba*. Hvis der er en tilbøjelighed, gælder den slet ikke for de sidste to led i tre-leddede forbindelser, for i sådanne forbindelser dominerer rækkefølgen høj-lav-høj, især *i-a-u*. Vi nævner *Rap* før *Rup*, *bam* før *bum*, *gaffen* før *guffen* og *paf* før *puf*, og vi bøjer *binde-bandt-bundet*, *finde-fandt-fundet*, *vinde-vandt-vundet*. Vi siger også *bam* før *busse*, *snap* før *snude*, *rask* før *ruskende* og *tap* før *tønde*, men her kan man ikke udelukke, at tilbøjeligheden til at sætte korte led før lange i hvert fald delvis har neutraliseret de tilbøjeligheder, der påvirker vokalrækkefølge.

Taktik

Også andre hensyn kan neutralisere de ovenfor nævnte tilbøjeligheder. Når *Dylle* nævnes før *Dolle*, skyldes det rimhensyn. I linjen *Ylle, Dylle, Dolle* er det netop kun det sidste navn, der rimer på det sidste ord i rimets næste linje: *tre små lodne trolde*. Derfor kan rækkefølgen af *Dylle* og *Dolle* dårligt tjene som argument for hypotesen om en tilbøjelighed til at sætte høje vokaler før lave. Tilsvarende er *svinser* og *svanser* strengt taget et skidt eksempel på tilbøjeligheden til at sætte *i* før andre vokaler, for linjen fra sangen om nissen og rotterne hedder retteligen *og de svinser*, *og de svanser*, og den skal rime både på foregående linjes *men rotterne de hopper*, *og de danser* og på efterfølgende linjes *de kikker efter grøden*, *og de standser*.

Et andet neutraliserende hensyn går på indholdet. *Fy* og *Bi* kan ikke tages til indtægt for en tilbøjelighed til at sætte rundede vokaler før urundede, for navnene står for *Fyrtårnet* og *Bivognen*,

af hvilke det sidstnævnte klart betegner en bisag og således naturligt nævnes efter den hovedsag, det forudsætter.

Mere generelt er vores forkærlighed for visse lydforbindelser underlagt hensynet til forståelighed og dermed til de nedarvede sproglige konventioner, vi trækker på, når vi henvender os til andre. Når vi kan lege med *dippedutter* og gøre dem til *duppeditter*, er det, fordi den præcise forståelse af, hvad vi mener, ikke er vigtig. Begge ord har som nævnt et vagt betydningsindhold: Vi bruger dem netop, når vi ikke kan eller ikke ønsker at være præcise. Når vi derimod ønsker at vække præcis betydningsindholdet 'taktik' – i modsætning til f.eks. 'strategi' – er der ikke plads til leg og narrestreger. Så må vi sige *taktik*. En misforståelse kan have fatale konsekvenser i disse tider. *Tik-tak* går ikke.

Snip-snap-snude

Så er den fortælling ude. Men *tip-tap-tønde*, så kan en ny begynde. Hvis du, tålmodige læser, kan finde flere gode eksempler – eller modeksempler – på tilbøjeligheden til at sætte *i* før andre vokaler, så send dem gerne til undertegnede på kabo@hum.ku.dk. Indsend også gerne eksempler og modeksempler på andre af de tilbøjeligheder, der er nævnt ovenfor – eller på tilbøjeligheder, der ikke er nævnt. Hvis der kommer en interessant samling ud af det, bringer vi den ved en senere lejlighed – her i *Mål og Mæle*.

Kasper Boye (f. 1972)

Ph.d., lektorvikar ved Sprogforandringscenteret, Københavns Universitet